

преступлений целесообразно особое внимание уделить изложению программ действий следователя, которые строятся в зависимости от криминалистической характеристики данной группы преступлений и типовых следственных ситуаций (О программировании расследования см.: Эйсман А. А. Теоретические вопросы программирования расследования / А. А. Эйсман // Вопросы борьбы с преступностью. — Вып. 45. — М., 1987. — С. 84–92; Шаталов А. С. Криминалистические алгоритмы и программы. Теория. Проблемы. Прикладные аспекты / А. С. Шаталов. — М., 2000; Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів / В. В. Тищенко. — Одеса, 2007. — С. 111–114; Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик / Б. В. Щур. — Харків, 2010. — С. 236–254). Р. С. Белкин полагает, что программы расследования не должны подменять собой частные методики, но и не должны включаться в их содержание (Белкин Р. С. Курс криминалистики / Р. С. Белкин. — М., 2001. — С. 724). Если с первой частью этой точки зрения нужно согласиться, то вторая вызывает возражение. Думается, что теоретическое исследование, посвященное разработке частной методики расследования, должно включать в себя и прикладные (прагматические) аспекты в виде рекомендуемых программ расследования. Поэтому можно согласиться с мнением В. А. Журавля, что отдельные криминалистические методики могут быть выражены в трех формах: описательной, формализованной и смешанной (Журавель В. А. Указ. соч. — С. 125).

Следовательно, главное здесь — определить основную функцию, назначение предлагаемой методики и сбалансировать в ее положениях теоретическую, объяснительную и прагматическую составляющую.

АРКУША Л. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри криміналістики, доктор юридичних наук, доцент

СИСТЕМА ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА: ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ

Однією з головних проблем, які постають у зв'язку з дією нового Кримінального процесуального кодексу України, є питання реформування органів досудового слідства.

Дослідженню проблем оптимізації системи органів досудового слідства присвячували свої праці такі видатні фахівці та науковці, як, О. М. Бандурка, Д. П. Письменний, О. М. Петриченко, М. А. Погорецький, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник,

В. І. Шакун та ін. Аналіз наукових праць та матеріалів практики свідчить, що існує певний теоретичний фундамент удосконалення системи органів досудового слідства та визначення статусу слідчого, але ще і досі відсутня чітка позиція щодо структури органів досудового слідства та функцій слідчого. У зв'язку з цим окремої уваги заслуговує питання щодо реформування системи органів досудового слідства в Україні в умовах дії нового Кримінального процесуального кодексу України та забезпечення процесуальної самостійності і незалежності слідчого.

Необхідність визначення на законодавчому рівні побудови оновленої системи слідчого апарату, організації його діяльності та визначення місця в системі органів державної влади, правового статусу виникла після введення в дію Конституції України, якою у п. 9 Перехідних положень закріплено поняття «система досудового слідства». Крім того, слід відмітити, що ст. 121 Конституції України визначає функції прокуратури, не вказуючи серед них здійснення досудового слідства. Зазначена функція згадується лише в п. 9 Перехідних положень Основного Закону, де зазначено, що прокуратура продовжує її виконувати до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.

Концептуальні підходи щодо оптимізації системи органів досудового слідства були втілені у новому КПК України. Так, згідно із статтею 38 КПК України органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: 1) органів внутрішніх справ; 2) органів безпеки; 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; 4) органів державного бюро розслідувань. Відповідно до частини 3 цієї статті повноваження слідчого органу досудового розслідування при досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Відповідно до пункту 1 Прикінцевих положень та пункту 1 Перехідних положень нового КПК України проведення досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень здійснюватиметься слідчими органів прокуратури до початку діяльності Державного бюро розслідувань України, але не більше п'яти років з дня набрання чинності КПК України.

На теперішній час існують різні точки зору, щодо особливостей реорганізації системи досудового слідства. На наш погляд, можна стверджувати, що «вертикальна» підпорядкованість слідчих підрозділів усіх відомств та виділення їх у окреме відомство (Державне бюро розслідувань України) дозволить: забезпечити реальну процесуальну самостійність та незалежність слідчих; гарантувати дотримання прав і свобод, законних інтересів громадянина під час проведення досудового слідства; підвищити рівень довіри населення до правоохоронних органів;

покращити взаємодію слідчих та працівників оперативних підрозділів різних відомств у виявленні та розслідуванні злочинів, в першу чергу, завдяки незалежності слідчих при прийнятті процесуальних рішень, створення спільних слідчо-оперативних груп, забезпечення виконання в повному обсязі спільних, узгоджених планів оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, доручень слідчого тощо; значно покращити якість досудового слідства та інші результати роботи слідчих у боротьбі зі злочинністю; зміцнити професійне ядро слідчого апарату України, зупинити відтік досвідчених кадрів; унеможливити будь-які прояви посадових осіб місцевих органів влади та самоуправління вплинути на розслідування кримінальних проваджень, що на сьогодні є одним із актуальних питань з урахуванням заходів, які вживаються правоохоронними та іншими органами щодо протидії корупції; приблизити систему органів досудового слідства до міжнародних стандартів та стати значним фактором для подальшого його реформування.

Якщо виходити з класичної системи побудови правоохоронних органів, то єдиним вищим органом у системі органів досудового слідства, на нашу думку, має стати Державне бюро розслідувань України. Таким чином, систему органів досудового слідства України мають складати: Державне бюро розслідувань України, Державне бюро розслідувань Республіки Крим, міст Києва та Севастополя, міські та районні слідчі комітети, слідчі комітети на транспорті. В слідчих підрозділах потрібно передбачити чітку спеціалізацію слідчих. Координацію діяльності різних відомств при здійсненні досудового розслідування та єдиний процесуальний контроль за діяльністю органів досудового слідства необхідно покласти на органи прокуратури і суду.

Під час реформування, на наш погляд, слід доцільним було б включити вже існуючі експертні підрозділи до системи органів досудового слідства і таким чином налагодити постійний зв'язок між слідчим та експертом під час провадження досудового слідства. За такого реформування буде збережено існуючий потенціал слідчих підрозділів України всіх відомств, їх кадрове та матеріально-технічне забезпечення. У той же час буде не тільки усунено втручання керівників правоохоронних органів в процесуальну діяльність слідчих та керівників слідчих підрозділів, а й суттєво покращиться взаємодія слідчих з оперативними підрозділами у виявленні й розслідуванні злочинів, оскільки існуватиме паритетний баланс взаємовпливу цих служб відповідно до їхніх повноважень.

Реалізація всіх зазначених пропозицій не буде потребувати додаткового фінансування, оскільки нею передбачається лише структурна та організаційна перебудова вже існуючих слідчих підрозділів в системі правоохоронних органів України.

Окремої уваги потребує створення умов для підготовки кваліфікованих слідчих, що пов'язано із можливою організацією нового

навчального закладу при Державному бюро розслідувань України. При цьому слід зазначити, що керівник зазначеного навчального закладу повинен бути одним із заступників керівника Державного бюро розслідувань України, а викладачами повинні бути практикуючі слідчі з багаторічним досвідом розслідування певних напрямків злочинної діяльності, що позитивно впливатиме на якість підготовки фахівців. Можливо розглянути необхідність тільки заочної, або очно-заочної форми навчання, та при наявності у абітурієнта певного терміну роботи у якості помічника слідчого тощо. З цією метою, наш погляд, слід розробити Державну програму професійної підготовки слідчих та Програми підвищення кваліфікації слідчих.

Аналіз думок практиків відносно реформування органів досудового слідства, дає підстави стверджувати, що реалізація цих ідей на практиці може мати значні складнощі, оскільки держава і суспільство на сьогодні ще не готові запровадити іншу модель розслідування злочинів. Такі різкі зміни на їх погляд можуть призвести лише до негативних наслідків. Необхідно підтримати їх думку, що така реформа повинна відбуватися поступово, у чітко визначені етапи, з відповідним законодавчим і фінансовим забезпеченням, без руйнування структури існуючих слідчих підрозділів та розмивання професійного ядра їх кадрового апарату. Основною метою реформи досудового слідства повинно стати саме збереження наявного потенціалу слідчих підрозділів і їх подальший розвиток.

КОМІСАРЧУК Р. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Більшість наукових досліджень щодо проблеми детермінації економічних злочинів розробляються вітчизняними науковцями переважно в контексті факторного комплексу злочинів проти власності або злочинності в сфері економіки в цілому. Складність обумовлена тим, що надати вичерпний перелік причин та умов, що породжують злочинну поведінку, практично не можливо, оскільки, процеси і явища які можуть обумовити певну криміногенну роль безмежно-різноманітні.

В даних тезах причини та умови, фактори, що сприяють вчиненню економічних злочинів будуть розглядатися як тотожні поняття.